II Jornada de llengua i societat Carme Junyent
Universitat de Girona, 10 octubre 2025
(*Sessió: Fonètica i fonologia en llengües no indoeuropees*)

Singularitats de la fonologia de l'oromo

Maria-Rosa Lloret

mrosa.lloret@ub.edu

UNIVERSITAT DE BARCELONA

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE CIENCIA, INNOVACIÓN Y UNIVERSIDADES
Cofinanciado por la Unión Europea
AGENCIA ESTATAL DE INVESTIGACIÓN

Projecte PID2023-150846NB-C31 (www.ub.edu/GEVAD)

Presentació

Guió:

I. La llengua: oromo

II. La fonologia de l'oromo
   A. Sinopsi
   B. Vocalisme
   C. Consonantisme
   D. Fenòmens morfofonològics

III. Observacions finals

Objectius:

- Singularitats de l'oromo (respecte dels universals i la tipologia lingüístics)
- Coincidències i divergències respecte del català

I. La llengua:

oromo (*afaan oromoo* ‘la llengua dels oromo’)

- Llengua *cuixítica*, de la família afroasiàtica (abans denominada família camita-semita, *camita* o *hamita* ‘ètnies nord-africanes no semites’).
- Es parla a Etiòpia, nord de Kenya i zones de Somàlia (mapa > ‘Geography’).
- 3-5 grans varietats dialectals (*contínuum dialectal*): **occidental** (meca), central, **oriental** (harar), septentrional i **meridional** (borana).
- És la llengua cuixítica més parlada (aprox. 35 milions) i la 3a d’Àfrica.
- Abans denominada també ‘galla’ (terme pejoratiu, que significa ‘estrany’, ‘no musulmà’).
- Estatus actual: llengua regional (educació bàsica i govern local); no llengua nacional oficial (només ho és la llengua semita amhàric, aprox. 28 milions).

Informació : https://languageprofiles.ca/home/oromo/#oromocontext

(Basics > Language status ; Context > Current events)

ll. La fonologia de l’oromo:

A. Sinopsi

CONSONANTS		labial	dento-alveolar	palatal	velar	laríngia
oclusiva	sorda		t	ʧ	k	ʔ
	sonora	b	d	ʤ	g	
	ejectiva	p’	t’	ʧ’	k’	
	implosiva		ɗ			
fricativa	sorda	f	s	ʃ		h
nasal	sonora	m	n	ɲ		
lateral	sonora		l			
ròtica	sonora		r			
aproximant	sonora	w		j		

VOCALS	anterior		central	posterior	
tancada	i				u
mitjana		e		o	
oberta			a		

TOTES LES VOCALS I CONSONANTS, CURTES O LLARGUES

Taula sonora de l’AFI:

https://www.ipachart.com/

Alfabet llatí modificat o *qubee*

CONSONANTS		labial	dento-alveolar	palatal	velar	laríngia
oclusiva	sorda		t	ʧ <ch>	k	ʔ <ʻ>
	sonora	b	d	ʤ <j>	g	
	ejectiva	p’ <ph>	t’ <x>	ʧ’ <c>	k’ <q>	
	implosiva		ɗ <dh>			
fricativa	sorda	f	s	ʃ <sh>		h
nasal	sonora	m	n	ɲ <ny>		
lateral	sonora		l			
ròtica	sonora		ɾ <r>			
aproximant	sonora	w		j <y>		

VOCALS	anterior		central	posterior	
tancada	i				u
mitjana		e		o	
oberta			a		

- En l’escriptura, l’oromo usa l’***alfabet llatí modificat***, anomenat ***qubee*** (adaptat el 1991); a Kenya s’usa una versió lleugerament diferent.

- **No** l’***alfabet sil·làbic etíop*** o ***alfabet gueez*** d’origen sud-aràbic desenvolupat a Etiòpia per a escriure la llengua **semita** gueez (s. V o VI) i adoptat posteriorment per a les llengües etíops semites com l’amhàric i el tigrinya, i **imposat abans de la revolució de 1974 per a totes les llengües etíops** per a promoure l’amhàric com a única llengua oficial d’Etiòpia.

Alfabets qubee i gueez per a l’oromo

SUPRASEGMENTALS: Llengua d'accent tonal (*pitch-accent language*)

- Una síl·laba del mot (normalment la penúltima) més prominent que les altres, sempre amb to alt:
  - coincidència accent primari – primera síl·laba del mot amb to alt

- Patró prosòdic predictible segons la forma fonològica del mot i la construcció gramatical (amb variació dialectal):
  - Els morfemes i els clítics contribueixen al patró prosòdic
  - Els tons que aporten informació gramatical no poden canviar (ex. verb 'ser' s'expressa com un to baix a la darrera síl·laba de la frase)

LLARGADA VOCÀLICA

- La llargada vocàlica important perquè també aporta informació gramatical (ex. cas genitiu, enclític frasal -/´ː/).

EXEMPLES:

- mana [máná] 'casa' nama [námá] 'home'
  gabaa [gàbáa] 'mercat' gurbaa [gùrbáa] 'nen'
- mana [mánà] 'és una casa' námà [námà] 'és un home'
- mana namaa [máná námáa] 'la casa de l'home'
  mana gurbaa [máná gùrbáa] 'la casa del nen'

Un exemple de com sona l’oromo (oriental):

https://languageprofiles.ca/home/oromo/#oromocontext

(Samples > Sample text - traditional story)

ll. La fonologia de l’oromo:

B. Vocalisme

❖ SINGULARITATS: Distribució /a e i o u/

- Totes les vocals, **curtes** o **llargues** (llargada distintiva)

ɗaba	'no puc'	ɗaaba	'planto'
egaa	'aleshores'	eegaa	'mireu!'
ɗisa	'estiro la pell'	ɗiisa	'marxo'
boruu	'est'	booruu	'enfangat'
ɗufii	'venint'	ɗuufii	'pet'

- La **llargada vocàlica** també aporta informació gramatical important

  Ex. cas genitiu: enclític **-/ˊː/**

  mana 'casa' nama 'home' mana namaa 'la casa de l'home'

- **No diftongs,** excepte dial. orientals (waraabessa -> waraabeysa 'hiena')

  Cf. préstecs: iimeelii 'email'

❖ SINGULARITATS: Contrastos de llargada vocàlica

Origen lèxic	Posició medial	Davant pausa
/V/	[V]	Ø, [ᵛ] (reduïda), [V]
/VV/	[VV]	[Vʔ], [VV]

- **Posició medial**, només 2 contrastos: **[V], [VV].**

- **Davant de pausa,** 5 contrastos: **Ø, [ᵛ]** (reduïda)**, [V], [Vʔ], [VV]**

  A més de la llargada inicial, depèn del **timbre** de la vocal (ex. *-í* precedida d'una vocal se sol elidir), del **to** (ex. verb 'ser' marcat amb to baix a darrera síl·laba) i de la **construcció gramatical** (ex. cas genitiu, enclític -/ˊː/).

- **Davant de pausa,** 5 contrastos: **Ø, [ᵛ]** (reduïda)**, [V], [Vʔ], [VV]**

A més de la llargada inicial, depèn del **timbre** de la vocal (ex. *-í* precedida d'una vocal se sol elidir), del **to** (ex. verb 'ser' marcat amb to baix a darrera síl·laba) i de la **construcció gramatical** (ex. cas genitiu, enclític -/´ː/)

Origen		-/i/ davant pausa			-/a/ davant pausa		
-/V/	-CV́	Ø	ilkaan(i)	'dent'	-[ə́]	nama	'home'
	-CCV́	-[ɪ́]	inni	'ell'	-[á]	arba	'elefant'
	-(C)CV̀	-[ɪ̀]	ilkaani	'és una dent'	-[à]	nama	'és un home'
-/VV/	-(C)CVV	-[íʔ]	maddii	'galta'	-[áʔ]	gurbaa	'nen'
-/V+´ː/	-(C)CV+´ː		ilkaanii	'de la dent'		namaa	'de l'home'
-/VV+´ː/	-(C)CVV+´ː	-[íi]	maddii	'de la galta'	-[áa]	gurbaa	'del nen'

❖ SINGULARITATS: Dissimilació de llargada vocàlica

➢ **Alguns sufixos** presenten alternança entre vocal curta o llarga depenent de la llargada de la vocal precedent:

• nama	‘home’	nam+oota	‘homes’
gaala	‘camell’	gaal+ota	‘camells’
• lugna	‘covard’	lugn+ooma	‘soc covard’
afʃaala	‘amable’	afʃaal+oma	‘soc amable’

LES DADES DE L'OROMO QUE HEM VIST FINS ARA QÜESTIONEN

la representació dels segments llargs (o geminats) (Lloret 1989)

Curt:

X
|
α nama [nama]

Llarg:

X X
\ /
α gurbaa [gurba?]

Allargament gramatical del segment curt (còpia i coalescència):

X + X -> X X
| | \ /
α α α nama+a [nama?]

Allargament gramatical del segment llarg (còpia i escurçament):

X X + X -> X X
\ / | | |
α α α α gurba+a [gurbaa]

ll. La fonologia de l’oromo:

C. Consonantisme

❖ SINGULARITATS: Inventari i distribució

CONSONANTS		labial	dento-alveolar	palatal	velar	laríngia
oclusiva	sorda		t	ʧ	k	ʔ
	sonora	b	d	ʤ	g	
	ejectiva	p’	t’	ʧ’	k’	
	implosiva		ɗ			
fricativa	sorda	f	s	ʃ		h
nasal	sonora	m	n	ɲ		
lateral	sonora		l			
ròtica	sonora		r			
aproximant	sonora	w		j		

- + /p v z/ només a préstecs:
  poolisii ~ foolisii ‘policia’, vitaamini ~ fitaamini ‘vitamina’, muuza ~ muusa ‘plàtan’
- En dial. orientals, /k/: [k] si llarga o després C; altrament normalment [x]:
  mu[x]a ‘arbre’, [x]ana ‘aquest; mu[kk]eeni ‘bosc’, ar[k]a ‘veure’

❖ SINGULARITATS: Inventari d'oclusives

CONSONANTS		labial	dento-alveolar	palatal	velar	laríngia
oclusiva	sorda		t	ʧ	k	ʔ
	sonora	b	d	ʤ	g	
	ejectiva	p'	t'	ʧ'	k'	
	implosiva		ɗ			

D'acord amb els universals i la tipologia lingüístics (Greenberg 1970; Gamkrelidze 1978; Maddieson 2013 a WALS):

- Si /b/, aleshores /p/ (però oromo /b/, no /p/) (WALS: § 5 mapa)
- Si un buit a sèrie oclusiva, a classe de sons pulmònics (però oromo /p'/, no /p/)
- La majoria de llengües, o ejectives o implosives (però oromo /t'/ i /ɗ/) (WALS: § 7 mapa)
- Si una sola implosiva, típicament /ɓ/ (però oromo /ɗ/, no /ɓ/) (taula)

❖ SINGULARITATS: La implosiva /ɗ/

La distribució de les implosives en les llengües del món (aprox. 14 %)

	labial	dento-alveolar	palatal	velar	labio-velar	uvular
	/ɓ/	/ɗ/	/ʃ/	/ɠ/	/ɠɓ/	/ɢ/
TOTAL	300	248	47	22	4	1
%	14 %	11 %	2 %	1 %	0 %	0 %

De 2.186 llengües, 14 % amb implosives

FONT: Sande (en premsa), a partir de Phoible database (Moran & McCloy 2019)

❖ SINGULARITATS: El buit de /p/

Perspectiva afroasiàtica: /f/ omple el buit de /p/

OROMO	labial	**f**	b	p’
	dento-alveolar	t	d	t’
	velar	k	g	k’

HAUSSA	labial	**f** (p a Kano)	d	ɓ
	dento-alveolar	t	d	ɗ
	velar	k	g	k’

❖ SINGULARITATS: Llargada consonàntica

- Totes les consonants, **curtes o llargues:** llargues, només entre vocals (llargada distintiva, ex.: *ka**l**ee* ‘ronyó’ vs. *ka**ll**ee* ‘peça de vestir de nens’), **excepte /h/** (només curta perquè només apareix en posició inicial de mot).
  - **Realització de les ròtiques:**

[r]:	-VrV-	di**r**ee	‘collar’
	r.C	gu**r**baa	‘noi’
[r]:	-VrrV-	di**rr**ee	‘turó’
	r-	**r**akoo	‘dificultat’

- **Grups consonàntics de màxim dos elements i heterosil·làbics** (ex. gu**rb**aa), excepte en alguns préstecs:

  kristaana ‘cristià’ (però b**i**laneetii ‘planeta’)

ll. La fonologia de l’oromo:

D. Fenòmens morfofonològics

Epèntesi vocàlica	CC + C -> CCiC	elm+ta -> elmita ‘munys’ fayy+na -> fayyina ‘estem bé’
Assimilacions regressives		
nasalització	T + n -> nn	bit+na -> binna ‘comprem’ fid+na -> finna ‘portem’
ensordiment	O + s -> Osord + s	ʧ’ab+sa -> ʧ’apsa ‘trenco’
Assimilacions progressives		
glotalització	O’ + O -> O’O’	lit’+ta -> lit’t’a ‘entres’
sonorització	Oson + Osord -> OsonOson	k’ab+ta -> k’abda ‘tens’
líquida/aproximant	L/A + n -> LL/AA	gal+na -> galla ‘entrem’ mur+na -> murra ‘tallem’ hin+wareegu -> hiwwareegu ‘no promet’
palatalització	Pal + n/t -> ɲɲ/ʤʤ	ʤaʤ+na -> ʤaɲɲa ‘fanfarronegem’ (+ nas.) ʤaʤ+ta -> ʤaʤʤa ‘fanfarroneges’ (+ son.) taay+na -> teeɲɲa (+ nas.) ‘seiem’

C = consonant, T = oclusiva coronal t/d/ʧ/ʤ, O = oclusiva, Oson = oclusiva sonora, Osord = oclusiva sorda, L = líquida, A = aproximant, Pal = palatal

❖ SINGULARITATS: Fenòmens morfofonològics

Labialització de /s/	s + C -> fC	adʒdʒees+na -> adʒdʒeefna ‘matem’
Palato-africació de /s/	T(’) + s -> ʧʧ(’) l + s -> lʧ	k’ot+sisiisa -> kotʧʧisiisa ‘faig cavar’ did+sisiisa -> diʧʧisiisa ‘faig rebutjar’ + ensord.) lit’+siisa -> liʧʧ’iisa ‘faig entrar’ gal+sa -> galʧa ‘porto a casa’
Elisió de ʔ/ɗ + Allargament compensatori	(V)Vʔ/ɗ + C -> VVC	aʔ+ta -> aata ‘desitges’ feɗ+na -> feena ‘desitgem’ fuuɗ+na -> fuuna ‘prenem’
	(altres dial.: assimilació si ɗ)	(fenna, feenna; fuunna)
Metàtesi + Implosivització	t’ + n -> nɗ	lit’+na -> linɗa ‘entrem’
	(altres dial.: epèntesi)	(lit’ina)

T(’) = oclusiva coronal t/d/t’/ʧ/ʤ

LES DADES DE L'OROMO QUE HEM VIST TORNEN A QÜESTIONAR

- la representació dels segments llargs o geminats.

A MÉS, QÜESTIONEN:

- la caracterització de /s/
- la representació i la caracterització dels segments glotalitzats.

Sobre la caracterització de /s/:

- En la bibliografia sobre les llengües cuixítiques orientals, es destaca la tendència de (proto) */s/ a esdevenir /f/ i la tendència de /ʃ/ a omplir el buit deixat per /s/ (*push-chain*):

  *s → f
  ↑
  ʃ

- Aquest canvi en cadena pot justificar:
  1. Labialització de /s/ preconsonàntica: enfortiment
  2. Palato-africació de /s/ després de T(’): enfortiment
  3. Distribució limitada de /ʃ/ i casos alternants entre [ʃ] i [s]:

     biʃaan(i) ~ bisaan(i) ‘aigua’ iʃeen(i) ~ iseen(i) ‘ella’

Sobre la caracterització dels segments glotalitzats:

1. Com que les llengües tenen o només ejectives o només implosives, almenys en el mateix punt d'articulació, un sol tret laringi (p. ex., [glotis constreta]) sol ser suficient (Chomsky & Halle 1968).

- No és el cas de l'oromo, amb /t'/ i /ɗ/, i amb comportament morfofonològic diferent.

2. De vegades, s'usa el tret [sonor] (Halle & Clemens 1993), perquè les implosives són sonores i les ejectives sordes.

- No és el cas de l'oromo, perquè /ɗ/ no provoca, p. ex., sonoritzacions progressives com /d/, sinó altres canvis singulars (cf. di**d+t**a -> di**dd**a 'denegues'; fe**ɗ+t**a -> fe**et**a (dial. fe**ett**a) 'desitges').

3. Altres caracteritzacions agrupen /ʔ/ amb ejectives.

- No és el cas de l'oromo, perquè /ʔ/ i /ɗ/ comportament més semblant (p. ex., provoquen allargament vocàlic) que no pas /ʔ/ i ejectives (p. ex., les ejectives simples poden provocar epèntesi, la implosiva mai).

ESTUDIAR AMB DETALL ELS CONTRASTOS I EL COMPORTAMENT MORFOFONOLÒGIC:

- Lloret (1997):

  /ʔ/: node LARINGI [+glotis constreta]

  /ɗ/: node LARINGI [+glotis constreta], node PA [coronal]

  /t’/: node LARINGI ([+glotis constreta]), node PA [coronal] + [faringi]

lll. Observacions finals

La importància d’estudiar:

- Universals lingüístics
- Tipologia lingüística
- Trets d’àrea
- Diacronia
- Variació dialectal

I d’aquestes qüestions la Carme en sabia molt...

Projecte PID2023-150846NB-C31,
finançat pel MICIU i l'AEI, cofinançat per la UE

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE CIENCIA, INNOVACIÓN Y UNIVERSIDADES
Cofinanciado por la Unión Europea
AGENCIA ESTATAL DE INVESTIGACIÓN

Grups de recerca consolidat: Grup d'Estudi de la Variació (GEV, UB)

Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca
AGAUR

Grup d'Estudi de la Variació Dialectal (GEVaD)

https://stel.ub.edu/gevad/

Referències seleccionades

- **Ali, Mohammed & Andrzej Zaborski (1990).** *Handbook of the Oromo Language*. Cracow: Polska Academia Nauk-Oddzial W. Krakowie.
- **Gragg, Gene (1976).** Oromo of Wellegga. Dins: Bender, M. Lionel (ed.), *The Non-Semitic Languages of Ethiopia*. East Lansing: Michigan State University Press, 166-195.
- **Gragg, Gene (1982).** *Oromo Dictionary*. East Lansing: African Studies Center, Michigan State University.
- **Lloret, Maria-Rosa (1988).** Gemination and vowel length in Oromo morphophonology. Tesi doctoral, Indiana University.
- **Lloret, Maria-Rosa (1989).** Final Vowels and Gramatical Marking in Oromo. Dins: Newman, Paul & R. B. Botne (eds.), *Current Approaches to African Lingusitics*, vol. 5. Dordrecht: Foris, 73-83.
- **Lloret, Maria-Rosa (1995).** The representation of glottals in Oromo. *Phonology* 12.2: 257-280.
- **Lloret, Maria-Rosa (1997).** Oromo phonology. Dins: Kaye, Alan S. (ed.), *Phonologies of Asia and Africa*. Eisenbrauns, 493-519.
- **Owens, Jonathan (1985).** *A Grammar of Boraana Oromo (Kenya)*. Hamburg: Helmut Buske.
- **Stroomer, Harry (1987).** *A Comparative Study of Three Southern Oromo Dialects in Kenya*. Hamburg: Helmut Buske.
- **Stroomer, Harry (1995).** *A Grammar of Harar Oromo (Northeastern Ethiopia)*. Hamburg: Helmut Buske.

- **Language Profiles Project**: https://languageprofiles.ca/home/oromo/
- **Phoible 2.0**: https://phoible.org/
- **The World Atlas of Language Structures Online**: https://wals.info/
- **Wikipedia**: https://en.wikipedia.org/wiki/Oromo_language